

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ**

КАФЕДРА ПРАВОЗНАВСТВА

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ПОЛІТОЛОГІЯ»**

з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 «Право»
Спеціальність	081 «Право»
Освітня програма	«Право»

Полтава 2023 рік

Розробник /укладач програми:

Олена Горбань – к. філософ. н., доцент, доцент кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі.

Рецензенти програми:

Ігор Вдовичин – д. політ. н., професор, професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Сергій Приходько – к. політ. н., доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Полтавського державного аграрного університету.

Програма навчальної дисципліни «Політологія» обговорена і схвалена на засіданні кафедри правознавства
протокол засідання кафедри від 25 травня 2023 р. № 10.

Завідувач (начальник) кафедри правознавства

д. ю. н., професор

 Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

 Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Політологія» орієнтована на збалансоване поєднання соціально-гуманітарної та професійної підготовки здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти в галузі знань «Право». Зокрема політологія має тісний міжпредметний зв'язок із навчальними дисциплінами фахової підготовки правників, які забезпечують знання і розуміння ними теорії права, ретроспектив формування правових та державних інститутів у контексті політичної складової суспільства. Політологічна складова фахової підготовки правників України актуальна в контексті європейської інтеграції країни. Політологія як наука й навчальна дисципліна є продуктом Західної цивілізації ХХ ст. Суть і зміст політології пронизує ідея узгодження й гармонізації діяльності політичної системи суспільства з правовою системою під контролем громадянського суспільства заради демократії й прав людини, забезпечених верховенством права. Новим напрямком вищої правової освіти й науки стає *правова політологія* (в іншому варіанті назви – політологія права).

Український шлях до європейських цивілізаційних цінностей складний і звивистий, що періодично фіксують резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо України, звіти європейських моніторингових місій про виконання Україною взятих на себе зобов'язань перед Радою Європи. Проблема співвідношення політики і права в європейському її вирішенні досі не розв'язана. Політологія в Україні стала вивчатися в системі вищої освіти лише з кінця ХХ ст. Підручники й навчальні посібники з політології поступово наповнюються здобутками західних політологів, які творчо розвиваються вітчизняними фахівцями в цій галузі знань – продуктами новоствореної освітньої й наукової української політологічної школи.

Пропонована здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у галузі знань «Право» навчальна дисципліна «Політологія» охоплює тематику двох змістових модулів: «Базові засади політології. Основні політичні інститути» і «Політика та суспільство». Тематика першого змістового модулю: «Політологія як наука»; «Політична влада та владні відносини»; «Політична система суспільства»; «Політичні режими»; «Політичні партії та партійні системи»; «Громадські організації, об'єднання та рухи. Групи впливу». Тематика другого змістового модулю: «Особа як суб'єкт політики. Громадянське суспільство»; «Політична свідомість і політична культура. Основні політичні доктрини сучасності»; «Політичний процес, політичний менеджмент і політичний маркетинг»; «Конфлікти і кризи в політичному житті»; «Політика й етнонаціональні відносини»; «Міжнародні відносини та міжнародна політика».

Résumé de la discipline académique.

La discipline académique «Science politique» est axée sur une combinaison équilibrée de formation socio-humanitaire et professionnelle des titulaires d'un baccalauréat de l'enseignement supérieur dans le domaine de la connaissance «Droit». En particulier, la science politique entretient un lien interdisciplinaire étroit avec les disciplines académiques de la formation professionnelle des avocats, qui leur apportent une connaissance et une compréhension de la théorie du droit, une rétrospective de la formation des institutions judiciaires et étatiques dans le contexte de la politique composante de la société. La composante sciences politiques de la formation professionnelle des avocats ukrainiens est pertinente dans le contexte de l'intégration européenne du pays. La science politique en tant que discipline scientifique et pédagogique est un produit de la civilisation occidentale du XX-e siècle. L'essence et le contenu de la science politique imprègnent l'idée de coordination et d'harmonisation des activités du système politique de la société avec le système juridique sous le contrôle de la société civile au nom de la démocratie et des droits de l'homme garantis par l'État de droit. Une nouvelle direction de l'enseignement juridique supérieure et de telle science est la science politique juridique (dans une autre version du nom - science politique du droit).

Le chemin de l'Ukraine vers les valeurs civilisationnelles européennes est complexe et sinueux, ce qui est périodiquement enregistré par les résolutions de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe concernant l'Ukraine, les rapports des missions européennes de surveillance sur le respect par l'Ukraine de ses obligations envers le Conseil de l'Europe. Le problème du rapport entre politique et droit dans sa solution européenne n'est pas encore résolu. La science politique en Ukraine n'a commencé à être étudiée dans le système d'enseignement supérieur qu'à partir de la fin du XXe siècle. Les livres et manuels de formation en sciences politiques sont progressivement remplis des réalisations des politologues occidentaux, qui sont développées de manière créative par des spécialistes nationaux dans ce domaine de la connaissance - produits de la nouvelle école éducative et scientifique ukrainienne de sciences politiques.

La discipline d'études «Science politique» proposée aux étudiants du premier niveau (baccalauréat) de l'enseignement supérieur dans le domaine de la connaissance «Droit» couvre le sujet de deux modules de contenu: «Principes de base de la science politique. Principales institutions politiques» et «Politique et société». Thème du premier module de contenu: «La science politique en tant que science»; «Pouvoir politique et relations de pouvoir»; «Système politique de la société»; «Régimes politiques»; «Partis politiques et systèmes de partis»; «Organismes publics, associations et mouvements. Groupes d'influence». Le thème du deuxième module de contenu: «L'individu comme sujet politique. Société civile»; «Conscience politique et culture politique. L'homme des doctrines politiques des temps modernes»; «Processus politique, gestion politique et marketing politique»; «Conflits et crises de la vie politique»; «Politique et relations ethno-nationales»; «Relations internationales et politique internationale».

Annotation of educational discipline.

The discipline «Political Science» is focused on a balanced combination of socio-humanitarian and professional training of bachelors of higher education in the field of knowledge «Law». In particular, political science has a close interdisciplinary connection with the disciplines of professional training of lawyers, which provide knowledge and understanding of the theory of law, retrospective formation of legal and state institutions in the context of the political component of society. The political science component of the professional training of Ukrainian lawyers is relevant in the context of the country's European integration. Political science as a science and academic discipline is a product of Western civilization of the XX century. The essence and content of political science permeates the idea of harmonization and harmonization of the political system of society with the legal system under the control of civil society for democracy and human rights, guaranteed by the rule of law. Legal political science (in another variant of the name - political science of law) becomes a new direction of higher legal education and science.

Ukraine's path to European civilizational values is complex and tortuous, periodically recorded in the resolutions of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on Ukraine, reports of European monitoring missions on the implementation of Ukraine's commitments to the Council of Europe. The problem of the relationship between politics and law in its European solution is still unresolved. Political science in Ukraine began to be studied in the system of higher education only at the end of the XX century. Textbooks and manuals on political science are gradually being filled with the achievements of Western political scientists, who are creatively developing domestic specialists in this field of knowledge - the products of the newly created educational and scientific Ukrainian political science school.

The discipline «Political Science» offered to the applicants of the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge «Law» covers the subject of two content modules: «Basic principles of political science. Basic Political Institutions»; and «Politics and Society». Topics of the first content module: «Political Science as a Science»; «Political power and power relations»; «Political system of society»; «Political regimes»; «Political parties and party systems»; «Public organizations, associations and movements. Influence groups». Topics of the second content module: «The person as a subject of politics. Civil society»; «Political consciousness and political culture. The main political doctrines of modern times»; «Political Process, Political Management and Political Marketing»; «Conflicts and crises in political life»; «Politics and Ethno-National Relations»; «International Relations and International Politics».

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Політологія» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Предметом політології є політика, під якою в західній науці (в якій і виникла політологія) розуміють політичні потреби, інтереси, цінності (Policy); політичні інститути (Polity); політичний процес (Politics). Політика як вид суспільної діяльності тісно пов'язана з предметами юридичних наук із таких питань як держава, влада, політико-правова система, право і закони, демократія, громадянське суспільство, права людини. Тому навчальна дисципліна «Політологія» має міждисциплінарні зв'язки з дисциплінами циклу професійної юридичної підготовки – «Теорія держави і права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія держави і права України», «Конституційне право», «Державне (конституційне) право зарубіжних країн», «Міжнародне право».

Новим напрямком сучасних наукових досліджень у предметному колі політології є *політологія права*, а у предметному колі права - *правова політологія*. Оксфордський довідник з політології вказує на право як продукт політики. Сучасна світова наука й вища освіта мають досвід розробки правової політології (політології права). Так, Стенфордська правничка школа (США) орієнтує абітурієнтів на отримання дипломів за програмою «Юриспруденція і політологія»; Трінті-коледж Дубліна при Дублінському університеті вважає ефективним сумісне вивчення права і політології з огляду на нерозривний зв'язок між ними в галузях ролі і влади Конституції, судової системи, прав людини, міжнародного права. Актуальність використання зазначеного зарубіжного досвіду авторкою цієї програми навчальної дисципліни обґрунтовується в науковій публікації у фаховому правничому виданні (URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/3588/0>).

Метою викладання навчальної дисципліни «Політологія» для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти в галузі знань «Право» є формування цілісної системи знань про політику у її взаємозв'язку з правом.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:
загальні:

– здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК11);

– цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК14);

спеціальні (фахові, предметні):

- цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи (СК3).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

- визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (PH1);

- знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини (PH2);

- самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій (PH9);

- надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях (PH 22).

Навчальна дисципліна є вибірковою.

Форма підсумкового контролю знань: залік.

Програмний зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Базові засади політології. Основні політичні інститути

Тема 1. Політологія як наука.

Політика як соціальне явище: політичні потреби, інтереси, цінності (Policy); політичні інститути (Polity); політичний процес (Politics). Об'єкт і предмет політології.

Основні завдання та функції політології. Понятійно-категоріальний апарат політології.

Методи дослідження політичної сфери суспільства.

Місце політології в суспільствознавстві. Співвідношення політики і права. Взаємозв'язок політології з теорією держави і права. Політологія права (правова політологія) як новий науковий і освітній напрямки.

Тема 2. Політична влада та владні відносини.

Сутність влади, її історичні форми. Політика і влада. Природа політичної влади, її ознаки. Основні концепції політичної влади. Структура політичної влади: джерела, суб'єкти та об'єкти, ресурси.

Типи політичної влади: демократична та антидемократична, їх різновиди. Принцип розподілу влад у державі.

Функції політичної влади. Влада політична та державна, їх співвідношення. Політична влада, політичне право, політика права і правова політика. Проблема легітимності політичної влади. М. Вебер про типи легітимності політичної влади. Взаємодія політики і права у реалізації пануючої політичної волі.

Тема 3. Політична система суспільства.

Поняття «політична система суспільства». Основні теорії політичних систем. Особливості політичної системи суспільства у взаємодії з правовою системою. Поняття «політико-правова система».

Функції політичної системи в суспільстві у взаємозв'язку з правовою системою.

Структура політичної системи суспільства, її основні інститути та їх роль у суспільстві. Держава як основний політико-правовий інститут.

Типологія політичних систем.

Основні завдання і напрями реформи сучасної політико-правової системи України.

Тема 4. Політичні режими.

«Політичний режим» як категорія політології: сутність та критерії класифікації. Різновиди політичних режимів. Основні параметри політичних режимів: рівень централізації влади, співвідношення держави та громадянського суспільства, правовий статус особи. Наявність політичного й ідеологічного плюралізму та легальної опозиції. Взаємозв'язок політичного і правового режимів у суспільстві.

Демократія як форма політичної організації суспільства. Основні риси демократичних політичного і правового режимів.

Антидемократичні політичні режими: спільні риси та особливості їх різновидів у взаємозв'язку з антидемократичними правовими режимами.

Проблема переходу від антидемократичного до демократичного політичного режиму. Закономірності й особливості демократизації тоталітарних і авторитарних режимів. «Хвилі демократизації». Умови демократизації.

Трансформація політичного режиму в Україні після здобуття державної незалежності.

Тема 5. Політичні партії та партійні системи.

Поняття політичної партії, її сутність і характерні ознаки. Причини виникнення й історичні етапи розвитку політичних партій.

Типи політичних партій. Критерії класифікації політичних партій: ідеологічна характеристика, політична платформа, методи та засоби діяльності, внутрішня структура тощо. Характеристики політичних партій за Ж. Ла Паломбарою та М. Вейнером.

Місце і роль політичних партій, їх функції в політичній системі суспільства.

Визначення партійної системи. Типологія партійних систем: однопартійна, гегемоністська, політичного домінування, двопартійна, обмеженого плюралізму, поляризованого плюралізму, атомізована.

Становлення багатопартійності в новітній історії України: характеристика основних етапів. Тенденції розвитку політичних партій та партійної системи сучасної України.

Тема 6. Громадські організації, об'єднання та рухи. Групи впливу.

Поняття «громадська організація», «громадське об'єднання», «громадський рух». Закономірності виникнення громадських організацій, об'єднань і рухів як форм громадянської активності.

Функції громадських організацій, об'єднань і рухів, їх місце та роль у політичній системі суспільства.

Типи громадських організацій, об'єднань і рухів, їх різновиди.

Громадські організації, об'єднання та рухи в сучасній Україні.

Групи впливу в політиці, їх функції, ресурси та технології. Негативні явища в діяльності груп впливу (протекціонізм, корпоративізм, корупція, дискредитація суперників).

Лобізм як особливий інститут політичного тиску. Типи політичного лобіювання та форми тиску на владу. Лобіювання і законотворчість. Проблема легітимності лобіювання.

Групи впливу і лобіювання у політичному житті сучасної України.

Модуль 2. Політика та суспільство

Тема 7. Особа як суб'єкт політики. Громадянське суспільство.

Аристотель про політичну природу людини. Поняття «людина», «особа», «громадянин». Процес політичної соціалізації особи і набуття нею політичного змісту: усвідомлення політичних потреб та інтересів, ставлення до політичної влади та до держави, політична участь.

Форми політичної активності та політичного впливу особи в структурі суспільства. Права та обов'язки людини, особи громадянина і проблема їх юридичних гарантій.

Політичне лідерство. Типологія політичних лідерів. Механізми висування політичних лідерів. Вимоги суспільства до політичного лідера. Поняття «політична еліта», «політичний клас».

Громадянське суспільство – як категорія політології та теорії держави і права. Класичні теорії громадянського суспільства. Сучасні підходи до його характеристики. Громадянське суспільство – сфера реалізації економічних, соціальних та інших суспільних інтересів поза безпосередньої діяльності держави. Громадянське суспільство і держава.

Основні аспекти становлення громадянського суспільства і проблеми його формування в Україні.

Тема 8. Політична свідомість і політична культура. Основні політичні доктрини сучасності.

Визначення політичної свідомості. Політична свідомість як відображення політичних відносин у суспільстві. Умови та фактори формування політичної свідомості. Структура політичної свідомості: політична самосвідомість, політична психологія, політична ідеологія, спеціалізована і масова політичні свідомості. Типи і види політичної свідомості. Функції політичної свідомості. Політична і правова свідомості.

Політичні доктрини лібералізму, консерватизму, соціалізму, комунітаризму та їх різновиди. Політичний екстремізм.

Визначення політичної культури, умови та фактори її формування. Структура, типи і види політичної культури. Функції політичної культури. Політичні і правова культури.

Тема 9. Політичний процес, політичний менеджмент і політичний маркетинг.

Поняття «політичний процес». Суб'єкти політичного процесу, їх ієрархія та функції. Об'єкти і види політичного процесу. Політичний процес і політична діяльність. Класифікація політичної діяльності за змістом та об'єктами.

Поняття «політичний менеджмент». Функції політичного менеджменту. Менеджмент виборчої кампанії. Кількісний та якісний склад «кандидатської» команди. Оцінка політичної ситуації. Загальні вимоги до стратегії виборчої кампанії. Організація і проведення виборчої агітації. Організація зв'язків із громадськістю.

Менеджмент владної команди. Формування та організація роботи владної команди. Вибір моделі та технології ухвалення політичних рішень. Інформаційне забезпечення роботи владної команди.

Поняття «політичний маркетинг». Функції та види політичного маркетингу. Дослідження політичного ринку. Вивчення громадської думки через опосередковані, прямі та спеціалізовані канали надходження інформації. Виборча інженерія як пристосування виборчих процедур до реалізації інтересів політичних еліт. Основні методи виборчої інженерії. Політичне рекламування. Основні підходи до формування іміджу політичних лідерів.

Поняття ефективності політики, її критерії. Політична неефективність: причини і можливі наслідки. Політична стратегія і тактика, умови здійснення політичних планів і програм.

Тема 10. Конфлікти і кризи в політичному житті.

Поняття «політичний конфлікт». Об'єкт, предмет і учасники політичного конфлікту. Джерела і причини політичного конфлікту. Політичні інтереси та суперечності як об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення політичних конфліктів. Співвідношення соціального і політичного конфлікту. Особливості політичного конфлікту у демократичній і антидемократичній політико-правових системах.

Класифікація та види політичних конфліктів. Функції політичного конфлікту.

Поняття і ознаки політичної кризи. Типи і види політичних криз. Політичні конфлікти і кризи при переході від тоталітаризму до демократії. Модернізація і соціально-політичні конфлікти. Революція, контрреволюція, повстання, путч, війна.

Шляхи розв'язання політичного конфлікту і політичної кризи: зняття соціальної напруги, перемога однієї із сторін, виникнення нової соціальної якості та ін. Методи вирішення політичного конфлікту і політичної кризи. Роль посередника. Умови стабілізації політичної обстановки та досягнення політичного консенсусу. Проблема насильства і ненасильства у розв'язанні політичних конфліктів і криз.

Політичні конфлікти і кризи в сучасному українському суспільстві.

Тема 11. Політика й етнонаціональні відносини.

Поняття «етнос», «народ», «нація», «етнонаціональні відносини», їх сутність та особливості. Етнонаціональна структура суспільства: народ, нація, національні та етнічні групи.

Етнонаціональна політика: цілі, принципи, проблеми. Народ, нація та держава: проблема співвідношення їх політичного суверенітету. Проблема форми державного устрою в етнонаціональній політиці. Форми і сутність національно-державних утворень та об'єднань, їх основні риси та відмінні ознаки. Проблеми громадянства в етнонаціональних відносинах.

Проблеми націоналізму, шовінізму, патріотизму, інтернаціоналізму в етнонаціональній політиці. Етнополітична культура: сутність, основні риси, шляхи формування.

Етнополітичні конфлікти і кризи: характер, причини виникнення та шляхи розв'язання.

Етнонаціональна політика в сучасній Україні.

Тема 12. Міжнародні відносини та міжнародна політика.

Міжнародні відносини: поняття, типи, види, принципи, суб'єкти. Рівні міжнародних відносин: глобальний, глокальний, регіональний, двосторонній. Міжнародні відносини і міжнародне право. Тенденції розвитку сучасних міжнародних відносин.

Зовнішня політика держав: поняття, цілі, функції, принципи, засоби, суб'єкти, види. Міжнародна політика: поняття, цілі, форми, принципи, суб'єкти. Міжнародна політика і міжнародне право.

Геополітика. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності. Взаємозалежність та суперечливість країн сучасного світу в потребах та інтересах. Глобалізація і національні інтереси в міжнародній політиці.

Проблема конфлікту цивілізацій в сучасній міжнародній політиці. Міжнародні політичні конфлікти і кризи, їх специфіка та проблеми врегулювання. Баланс і гармонізація глобальних і національних інтересів як завдання суб'єктів міжнародної політики та права на шляху до нового світового порядку.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні рекомендовані джерела інформації:

1. Гелей Степан, Рутар Степан. Політологія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 348 с.
2. Політологія: історія та теорія. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2020. 500 с.
3. Політологія: курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад. О. В. Довгаль, І. М. Лесік. Миколаїв : МНАУ, 2022. 163 с.
4. Правова політологія. Академічний курс: підручник /авт. кол.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2021. 480 с.
5. Цурканова І.О. Політологія : Конспект лекцій з дисципліни «Філософія та політологія» для студентів усіх спеціальностей : навчальний посібник. Дніпро : УДУНТ, 2022. 102 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

1. Батанова Н. М. Парадигма політичного права: доктринальні та праксеологічні аспекти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 5 – 10. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/7583/7585>
2. Богініч О. Л. Громадянське суспільство, держава, особа: правові засади взаємодії в умовах демократичного розвитку. *Альманах права*. 2019. Випуск 10. С. 102 – 107. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017x-2019-10-102-107>
3. Вегеш М. Геополітика в постатях і термінах: підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія» / М. Вегеш, М. Палінчак, В. Петрінко. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31876>
4. Воронянський О. В. Політологія: підруч. / О. В. Воронянський, Т. Ю. Кулішенко, І. В. Скубій. Х.: ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180 с.
5. Гелей С. Д. Політико-правові системи світу : навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 346 с.
6. Горбань О. В. Фактор публічної політики в еволюції принципу свободи волі в праві. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право»*. Випуск 33. Харків, 2021. С. 7 – 14. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/3588/0>
7. Горбань В. І, Горбань О. В. Глобалізація і демократія: політико-правовий і етнотериторіальний аспекти. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2015. Випуск 23. С. 5 – 17. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21RE

[F=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_pravo_2015_23_3](https://hdl.handle.net/123456789/2092)

8. Горбань В. І., Горбань О. В. Глобалізація і демократія: етнічний аспект. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2016. Випуск 24. С. 97-114. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/2092>

9. Горбань В. І., Горбань О. В. Форма державного устрою України в контексті тенденцій глобалізації і регіоналізації. *Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 216. Том 228. Політологія*. Миколаїв: Вид.-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 28 – 30. URL: <http://politics.chdu.edu.ua/article/view/27674/24789>

10. Горбань В. І., Горбань О. В. Суспільно-політичний радикалізм як об'єкт соціально-гуманітарних наукових досліджень. *Гуманітарно-наукове знання: дисциплінарні матриці. Матеріали міжнародної наукової конференції 9 – 10 жовтня 2015 р. м. Чернівці*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. С. 142 – 147. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2083/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%8C%20%D0%92.%20%D0%86.%2C%20%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%8C%20%D0%9E.%20%D0%92.%20.pdf>

11. Історія політичної думки : підруч. / за заг. ред. Н. М. Хоми [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. Л.: «Новий Світ – 2000», 2016. 1000 с.

12. Жаровська І. Правова політика держави (теоретико-правовий аналіз). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. Випуск 7, № 4 (28). С. 47 – 51. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-7-number-428-2020/pravova-polityka-derzhavy-teoretyko-pravovyy-analiz>

13. Кириченко В. М. Політичні системи світу: кредитно-модульний курс : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 218 с.

14. Кириченко В. М., Кириченко Ю. В., Соколенко Ю. М. Політико-правова система України: підручник / за заг. ред. В. М. Кириченка. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 370 с. URL: <http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/4837/1/B09747.pdf>

15. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Пер. з англ. Надія Коваль. Київ: Наш формат, 2017. 320 с.

16. Конспект лекцій з дисципліни «Лобізм в органах публічної влади» програми підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Укладач Бовсунівська І. В. Київ, 2019. URL: <http://old.tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/lobizmlleksait.pdf>

17. Коршук Р. Етнополітологія : навч. посіб. К.: Алерта, 2011. 200 с.

18. Кравчук Микола, Матола Вікторія. Правова політика в сучасній Україні: сутність, особливості формування та реалізації. *Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (13)*. 2018 р. С. 29 – 35. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28600/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>

19. Кресіна І. О., Сотник А. Л. Правова політологія: проблеми наукової інституціоналізації. *Правова держава. Випуск 25*. До 65-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 1949-2014. К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. 320 с. С. 291 – 309. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PrDe_2014_25_17

20. Маруховська-Картунова Ольга. Етнополітичні режими та їх типологія в контексті етнополітичної конфліктології. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Випуск 4 (78)*. 2018. С. 324 – 339. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/marukhovska_kartunova_etnopolitychni-1.pdf

21. Минькович-Слободяник О. В. Співвідношення правової і політичної культур: до постановки проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2013/3. С. 34 – 37. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2013_3_9.pdf

22. Міжнародні відносини та світова політика: навчальний посібник / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко ; за заг. ред. д-ра філос. наук, професора О. М. Кузя. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 201 с. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25295/1/2020-%D0%9A%D1%83%D0%B7%D1%8C%20%D0%9E%20%D0%9C%2C%20%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%94%20%D0%A1%2C%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%94%20%D0%AE%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD.pdf>

23. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. Л.: «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.

24. Орлик Пилип. Конституція, маніфести та літературна спадщина : Вибр. твори. К.: МАУП, 2006 736 с.

25. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: Навч. посіб. 2-ге вид., випр. / О. В. Філонов, В. М. Субботін. К.: «Знання», 2008. 215 с.

26. Панчук М. Етнополітичні процеси в Україні : регіональні особливості / М. Панчук, В. Євтух, В. Войналович та інш. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 396 с.

27. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: Навчальний посібник. К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.
28. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
29. Політико-правова система України курс лекцій: навч. посіб. /За загал. ред. В. М. Кириченка. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 204 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1534/1/Political_and_legal_system_of_Ukraine.pdf
30. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
31. Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу / За заг. ред. В. С. Бакірова, М. І. Сазонова. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. 576 с.
32. Правова політика: поняття, форми реалізації, пріоритети. URL: <https://studies.in.ua/aktualn-problemi-teoryi-derzhavi-ta-prava/3923-pravova-poltika-ponyattya-formi-realzacyi-proriteti.html>
33. Примуш М. В. Політичні партії: історія та теорія. Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2008. 416 с.
34. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І., Даниляк О., Макаров Г., Руденко А. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>
35. Скиба В. Й. Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки / В. Й. Скиба, В. П. Горбатенко, В. В. Туренко. К.: Основи, 1996. 717с.
36. Хаустова М. Правова політика України в умовах інтеграції до Європейського Союзу. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 74 – 82. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/702/609>
37. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Л.: [б. в.], 2010. 462 с.
38. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії: навч.-метод. посіб. К.: Знання, 2012. 373 с.
39. Шведа О. С. Лобістська діяльність як вид просування інтересів громадян. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2017. Вип. 6. Том 4. С. 16 – 21. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_4/4.pdf
40. Шляхтун, П. П. Політологічний термінологічний словник. К.: Київський університет, 2015. 543 с.
41. Шульга М. А. Політичний менеджмент: Навч. посіб. / М. А. Шульга, О. А. Зубчик. К.: Академвидав, 2013. 157 с.
42. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти: монографія. Луганськ: «Елтон-2», 2010. 308 с.

43. Що таке громадянське суспільство і яка роль у ньому належить правовій державі. URL: https://citizen.in.ua/photos/topic/f/20190822_152619_%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%204..pdf

44. Явір В. А. Політико-правова система крізь призму системного підходу. Актуальні проблеми політики. 2021. Вип. 67. С. 43 – 39. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/67_2021/7.pdf